

Aspectes
Salvador Espriu

ODESE

VICENÇ PAGÈS JORDÀ > TEXT

La muntanya de Salvador Espriu

ODESE

Aquest any 2013 se celebra el centenari del naixement de **Salvador Espriu** (1913-1985), que va tenir lloc a Santa Coloma de Farners perquè el seu pare hi tenia la plaça de notari. Dos anys més tard, la família es va traslladar a Barcelona, la ciutat on Salvador va viure la resta de la seva vida, tret dels estius, que passava a Arenys de Mar, vila natal dels seus pares.

>> *Fotografia de l'expedient acadèmic de Salvador Espriu, procedent de l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.*

Menys que Arenys de Mar, però més que Santa Coloma, el va marcar Viladrau. A l'inici d'un dels últims contes que va escriure, titulat «D'uns vells estius de joves fills de casa bona», hi llegim: «El papà havia comprat al Montseny, al vessant que mira a la banda de Girona, una finca per passar-hi els nostres estiuieigs». Efectivament: l'any 1923, el pare havia adquirit un xalet a Viladrau perquè, després que el fill patís una infecció pulmonar, el metge havia recomanat aires de muntanya. Espriu va passar moltes temporades en aquesta casa, d'un aspecte entre alpí i modernista (era obra de Josep Puig i Cadafalch), i que era coneguda com a can Ganyota. Si les estades de juliol a Arenys representen el contacte amb el mar, les d'agost a Viladrau condensen l'experiència d'Espriu amb la muntanya. Venuda l'any 1940, la casa de Viladrau és evocada de manera elegíaca en més d'una ocasió, ja que representa alhora la infantesa perduda i la Catalunya interrompuda.

A la torratxa de can Ganyota, segons Rosa M. Delor, Espriu hi va escriure la novel·la *Laia* (1932), molts contes d'*Aspectes* (1934), les *Petites proses blanques* (1937) i el recull *La pluja* (1938). Aquests dos últims textos estan formats per poemes en prosa que descriuen la natura en termes malenconiosos. *Els avets*, per exemple, evoca els arbres plantats pel pare. Però el llibre que volem comentar aquí és *Aspectes*, el primer recull de contes d'Espriu, i que ha quedat injustament eclipsat pel segon, *Ariadna al laberint grotesc* (1935).

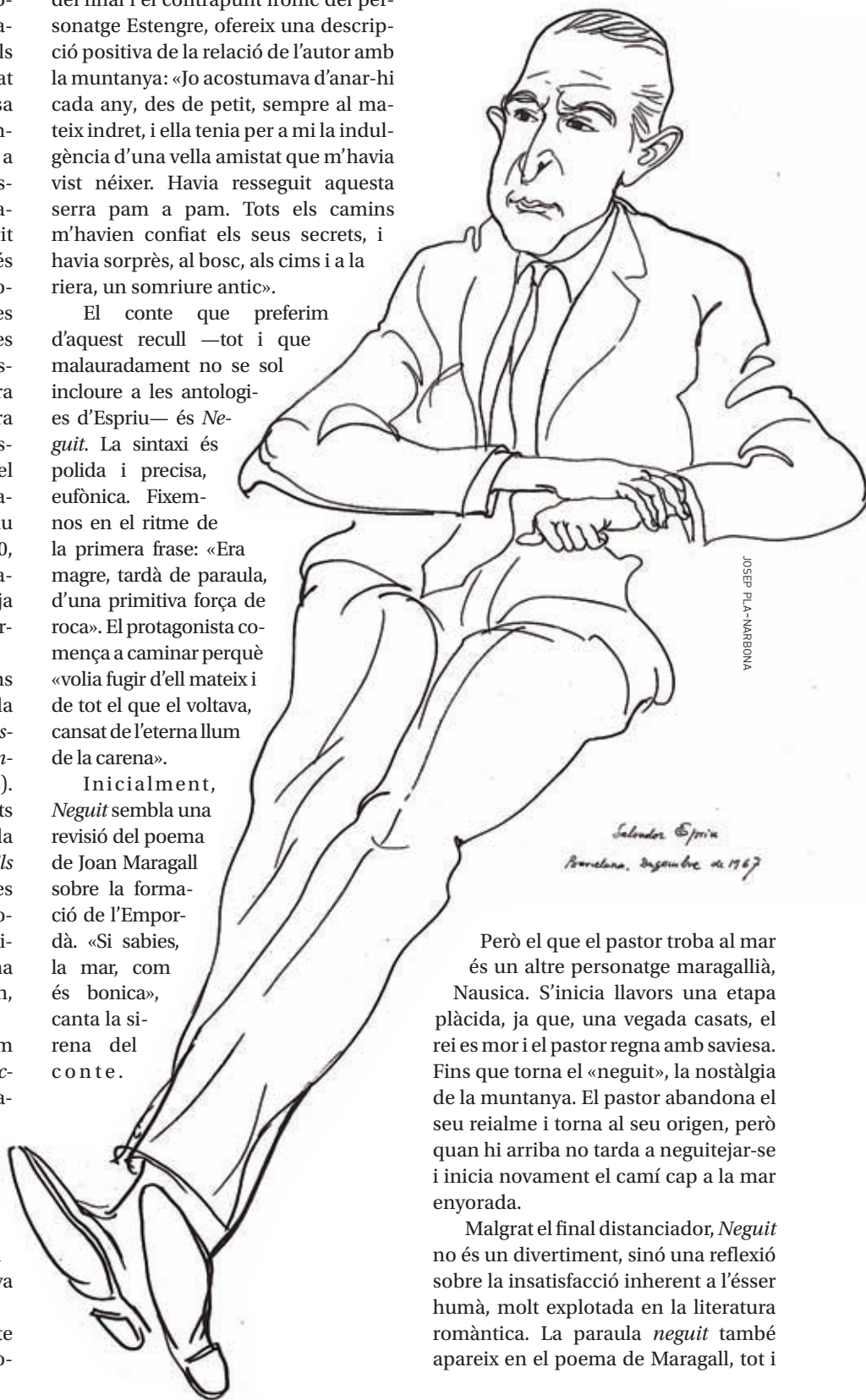
Publicat per Catalònia en un volum de gairebé dues-centes pàgines, *Aspectes* està format per dotze contes, la majoria organitzats en una successió d'escenes numerades que els dota d'un ritme àgil, seqüencial. Avui volem recordar-ne dos en què la mort no té la importància central que s'ha atribuït a l'obra d'Espriu, i que podem entendre com una possibilitat narrativa anul·lada per la guerra.

Tarda a muntanya és l'únic conte publicat per Espriu que inclou topò-

nims del Montseny. Malgrat la facècia del final i el contrapunt irònic del personatge Estengre, ofereix una descripció positiva de la relació de l'autor amb la muntanya: «Jo acostumava d'anar-hi cada any, des de petit, sempre al mateix indret, i ella tenia per a mi la indulgència d'una vella amiat que m'havia vist néixer. Havia resseguit aquesta serra pam a pam. Tots els camins m'havien confiat els seus secrets, i havia sorprès, al bosc, als cims i a la riera, un somriure antic».

El conte que preferim d'aquest recull —tot i que malauradament no se sol incloure a les antologies d'Espriu— és *Neguit*. La sintaxi és polida i precisa, eufònica. Fixem-nos en el ritme de la primera frase: «Era magre, tardà de paraula, d'una primitiva força de roca». El protagonista comença a caminar perquè «volia fugir d'ell mateix i de tot el que el voltava, cansat de l'eterna llum de la carena».

Inicialment, *Neguit* sembla una revisió del poema de Joan Maragall sobre la formació de l'Empordà. «Si sabies, la mar, com és bonica», canta la sirena del conte.

Però el que el pastor troba al mar és un altre personatge maragallià, Nausica. S'inicia llavors una etapa plàcida, ja que, una vegada casats, el rei es mor i el pastor regna amb saviesa. Fins que torna el «neguit», la nostàlgia de la muntanya. El pastor abandona el seu reialme i torna al seu origen, però quan hi arriba no tarda a neguitejar-se i inicia novament el camí cap a la mar enyorada.

Malgrat el final distanciador, *Neguit* no és un divertiment, sinó una reflexió sobre la insatisfacció inherent a l'ésser humà, molt explotada en la literatura romàntica. La paraula *neguit* també apareix en el poema de Maragall, tot i

**Menys que Arenys de Mar,
però més que Santa Coloma,
a Espriu el va marcar Viladrau**

>> *Can Ganyota, de Viladrau. Espriu va passar moltes temporades en aquesta casa.*

que Espriu hi afegeix unes connotacions que l'acosten a l'*spleen*, a l'*ennui*, al tedi vital. En aquest sentit, el viatge del pastor no adopta una forma iniciàtica, ni tan sols de retorn a casa, sinó que en la successió d'anades i tornades mena a un itinerari circular que no té fi: a un circuit pròpiament kafkià.

(Poc temps després que es publicqués *Aspectes*, Espriu va escriure una carta a Josep Maria Boix i Selva per agrair-li, de la ressenya que li havia dedicat, «la valorització de *Neguit*, que sols han assenyalat Esclasans i tu —els altres diuen que el millor del llibre és *Cactus*, i s'equivoquen».)

L'any 1937, als vint-i-quatre anys, Salvador Espriu havia publicat set llibres, cap dels quals de teatre ni de poesia, sinó cobrint totes les formes de

la prosa, des del microconte fins a la novel·la. En els següents quaranta-set anys, va publicar uns quants contes memorables i un sol llibre de narrativa nou, *Les roques i el mar, el blau*. La seva obra cobreix un nombre molt elevat de subgèneres narratius: recreació bíblica, revisió de mites grecs, biografia, monòleg interior, paròdia, fals dietari, paràbola, diàleg moral, contes d'un costumisme grotesc i de denúncia social, evocacions d'infantesa i poemes en prosa. Encara que no hagués escrit poesia ni teatre, Espriu seria un dels grans renovadors de la prosa catalana.

L'últim llibre que va publicar abans de la desfeta és *Letizia i altres proses*; del 1937, però, la societat catalana no estava gaire predisposada a deixar-se enlluernar per unes narracions més preciosistes que militants. Durant la postguerra i els anys de transició, Espriu es va convertir en un dels poetes cívics de referència, i aquelles magnífiques narracions d'abans de la guerra van passar a un segon pla amb la connivència d'ell mateix. Tot i ser un home esquerp, en la maduresa va sintonitzar molt millor amb la societat que durant la joventut.

Malgrat que no van rebre gaires elogis quan es van publicar, les narracions de joventut li han estat reconegudes des de les instàncies més contraposades. Als anys setanta, podem llegir a *Literatura catalana contemporània*, de Joan Fuster: «Com a narrador, Espriu és encara més complex i personal que com a poeta». Al cap de poc temps, Antoni Vilanova escriu a *Destino* que *Ariadna al laberint grotesc* és «una de les creacions més subjugadores i originals de la literatura catalana contemporània». Als anys noranta, Ferran Toutain i Xavier Pericay el consideren, a *El malentès del noucentisme*, «un dels exponents més brillants de la prosa del 25». En fi: a la *Gran Enciclopèdia Catalana* —el cànon consensuat de finals del segle XX— hi podem llegir que va ser «el narrador més original de la seva generació». Potser al capdavant Espriu tenia raó quan, pocs abans de morir, va aconsellar a una poeta inèdita: «No tingui pressa».

Després de la guerra, Salvador Espriu no va tornar a la muntanya de Viladrau: «Hi vaig ser tothora massa feliç». Si algú busca el Rosebud d'aquest autor, que visiti can Ganyota.

Vicenç Pagès Jordà
és escriptor.

Encara que no hagués escrit poesia ni teatre, Espriu seria un dels grans renovadors de la prosa catalana